

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
41 (1999)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-23-0

BRNO 2000

9990385

150, —

PŘEHLED VÝZKUMŮ 41 (1999)

Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz

Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.

Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., RNDr. Vladimír Hašek, DrSc.,
Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš, Alice Del Maschio,
Dana Gregorová

Na titulním listě: Orlovice, okr. Vyškov. Letecký dokumentační snímek
zaniklého hradu.

Tisk: BEKROS

Náklad: 350 ks

© 2000 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR BRNO V ROCE 1999

V intencích celkové vědní koncepce Akademie věd ČR pokračoval Archeologický ústav AV ČR v Brně rovněž v roce 1999 ve výzkumu některých vybraných témat širšího významu. Středisko pro výzkum starší doby kamenné a paleoetnologie za podpory grantu Wenner Gren Foundation „Early Modern Humans in Moravia“ věnovalo hlavní pozornost postupnému vyhodnocování jižní části proslulého gravettienského sídliště v Pavlově (výzkum 1954 – 1956). Publikována byla i nejvýznamnější nová zjištění z tohoto kulturního prostředí, například stopy některých zde poprvé doložených technologií lidské kultury (textil, košíkářství, síť – srov. Adovasio, J. M. – Soffer, O. – Hyland, D. C. – Klíma, B. – Svoboda, J. 1999: Textil, košíkářství a síť v mladém palcolitu Moravy, *Archeologické rozhledy* LI-1, 58-94). Ukončena byla dále terénní část společného výzkumu s Harvardskou univerzitou a přírodovědeckou fakultou Masarykovy university v Brně na lokalitě z počátků mladého paleolitu na Stránské skále u Brna, pokračovala též terénní prospekce výjimečného mezolitického osídlení v prostoru Labských pískovců, podporovaná grantovým projektem nadace časopisu *National Geographic*. Významně rovněž pokračovaly práce na řešení grantu GA AV ČR č. A 9001901 „Paleolitické a mezolitické osídlení krasu“, kde byla vyhotovena prvá pracovní verze katalogu moravských lokalit.

V rámci výzkumného programu, studujícího problematiku vojenského i kulturního zásahu antického Říma do domácího prostředí severně od středního Dunaje, pokračovaly terénní práce a objevy, rozšiřující poznatky z předchozích sezón (grant GA AV ČR č. A 9001701 „Antický Řím a problém akulturace v oblasti severně od středního Dunaje“). Podařilo se potvrdit dvojí následné využití lokality „Hradisko“ u Mušova římským vojskem v průběhu tzv. markomanských válek, další sondáže přispěly k poznání struktury vnitřní zástavby této římské pevnosti. Spolu s občanským sdružením *Archaea* participoval ústav též na výzkumu v Modřicích u Brna, kde byl zachycen vůbec nejseverněji od římské hranice na Dunaji známý římský pochodový tábor. V řadě článků a studií, uveřejněných mimo jiné i v celkem třech ústavem vydaných sbornících, se podařilo přesněji definovat formující působení mnohostranného římského vlivu na barbarskou společnost, zejména na germánské vojenské elity (např. Tejral, J. 1999: *New Aspects of the Roman-Germanic confrontation on the Middle Danube until the Marcomannic Wars*. In: Gudea, N. (ed.), *Proceeding of the XVIIth Inter. Congress of Roman*

Frontier Studies, 829-851, Zalau). Do tisku byl odevzdán rukopis obsáhlé monografie, věnované analýze a vyhodnocení výjimečného královského hrobu z Mušova a vypracované jako součást spolupráce s *Römisch-Germanisches Zentralmuseum* v Mohuči. Další monografie, postihující změny v germánské kultuře i společnosti v důsledku římského zásahu, je rovněž připravena do tisku.

Projekt „Oblast severně od středního Dunaje v období mezi rozpadem západořímské říše a příchodem Slovanů“ (grant GA ČR č. 404/99/0427) i paralelně v rámci spolupráce mezi Akademií věd ČR a francouzským „Centre National de la Recherche Scientifique“ realizovaný projekt „La formation de la civilisation Merovingienne en Europe occidentale et central“ probíhal dle stanoveného harmonogramu, vypracovány a vyhodnoceny byly nálezcové zprávy z langobardských pohřebišť v Boroticích a Holubicích. Problematice bylo věnováno několik studií (kupř. Tejral, J. 1999: *Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spätkaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit*. In: Tejral, J. – Pillet, Ch. – Kazanski, M. (direct.): *L'Occident romain et l'Europe centrale au début de l'époque des Grandes Migrations*. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 13, 205-271, Brno), do tisku byla připravena větší monografie, zabývající se počátky a kořeny časně merovejského vývoje v oblasti středního Podunají.

V oboru slovanské a středověké archeologie pokračovaly práce v oblasti stěžejního tématu „Dějinný a kulturní vývoj v době Velké Moravy“ a mezinárodního projektu „Magna Moravia“. Velkomoravského hradiště v Mikulčicích jako klíčové lokality se týkal pokračující interdisciplinární výzkum s více publikačními výstupy, zaměřený na studium přírodního prostředí a sídelní struktury (grant GA ČR č. K 089 „Mikulčické Valy v proměnách údolní nivy“). Významné výsledky v oblasti absolutního datování zdejšího osídlení slibuje přinést rozvíjející se dendrochronologická laboratoř ústavu, této problematice byl věnován i v ediční řadě ústavu vydaný sborník prací. Zpracováno a vyhodnoceno bylo též jedno ze sídlišť vlastní mikulčické sídelní aglomerace (Kavánová, B. 1999: *Mikulčice – sídliště na „Klášteřsku“*, *Přehled výzkumů* 40 /1997 – 1998/, 65-125), podstatně postoupily i práce na katalogu a analýze pohřebišť u 12. kostela v Mikulčicích.

Středisko pro slovanskou a časně středověkou archeologii věnovalo i v rámci grantu GA ČR č. 404/99/0429 „Velkomoravská pohřebišť a jejich přínos pro chronologii 9. a 10. století“ pozornost rovněž materiálovým edicím z dalších

moravských regionů. Vydán byl především obsáhlý katalog slovanské nekropole z 9. – 12. století v Mušově (celkem 264 str., 120 tab.), k publikaci byla rovněž připravována jiná velká pohřebiště z tohoto období v Rajhradě, Rajhradcích a Slavoníně. Do tisku šla v neposlední řadě velká monografie, vyčerpávajícím způsobem zpracovávající středověké hrady na území českého Slezska (650 str., 340 obr.).

Mezi významné počiny roku 1999 lze konečně zařadit faktické dokončení prací na databázové publikaci, za přispění grantu Ministerstva kultury ČR komplexně zpracovávající veškeré archeologické lokality v oblasti vodního díla Nové Mlýny na jižní Moravě a dále tak rozšiřující předpoklady zachytit veškerá archeologická naleziště Moravy jako organickou součást národního kulturního dědictví.

Vedle již zmíněných projektů a grantů byl základní výzkum v roce 1999 tak jako v předchozích letech vázán i na další mezinárodní smluvní ujednání, v současné době je tak na ústavu naplňováno celkem čtrnáct výzkumných úkolů tohoto typu. Z nejvýznamnějších lze namátkou zmínit alespoň společný projekt s Harvardskou univerzitou, Dept. of Anthropology, USA „Počátek mladého paleolitu“, s cílem komparace materiálu z Předního východu a Moravy pro období před cca 40.000 – 30.000 lety, či projekt „Research on earliest metallurgy“, rozvíjený s Institutem für Vor- und Frühgeschichte der Universität des Saarlandes, Saarbrücken. Jako koordinační centrum pro celou Českou republiku působí Archeologický ústav AV ČR Brno v rámci projektu „Corpus der Römischen Funde im Barbaricum“, řešeného spolu s Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt a. Main.

Jako plně vyhovující pro běžný provoz se ukázaly již v letech 1997 a 1998 provedené změny v organizačním uspořádání ústavu, v roce 1999 nedošlo již k podstatnějším korekcím. Shromážděním tvůrčích pracovníků byla dne 14. září 1999 zvolena na další dvouleté funkční období nová Vědecká rada ústavu, která na svém prvním zasedání dne 15. listopadu 1999 zvolila předsedou Vědecké rady ústavu PhDr. J. Tejrál, DrSc.

V souladu s dosud platnou koncepcí památkové péče v České republice působil ústav v uplynulém roce rovněž jako konzultační a expertní instituce. Na základě znění zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči bylo pro orgány státní správy a další veřejné i soukromé instituce a osoby zpracováno písemnou formou celkem na 170 odborných expertiz, stanovících podmínky ochrany archeologických lokalit a archeologických kulturních památek. Z nejvýznamnějších je možné jmenovat sérii vyjádření k tématice sporné výstavby v komplexu

tzv. Velkého Špalíčku v Brně, intenzivně sledované i médií a nejširší veřejností.

Ediční aktivity ústavu byly směřovány v zásadě do několika oblastí, úzce spjatých se základními výzkumnými tématy. Z hlediska primární informační báze o veškerých archeologických aktivitách na území Moravy a českého Slezska je potěšitelné, že se podařilo zcela odstranit víceleté časové zpoždění ve vydávání periodika „Přehled výzkumů“, když v roce 1999 vyšly hned dva ročníky tohoto časopisu, věnované sezónám 1995 – 1998. V řadě Spisů Archeologického ústavu AV ČR v Brně pak byly realizovány čtyři svazky s pořadovými čísly 12 – 15, koncipované jako monotematické sborníky příspěvků předních domácích i zahraničních badatelů k jednotlivým výzkumným projektům v oboru dendrochronologie či archeologie doby římské a stěhování národů. Z pramenných edicí je možné vyzvednout již zmíněný katalog mušovského slovanského pohřebiště, jako přehledná práce určená i širšímu okruhu zájemců byla koncipována souhrnná práce J. Svobody o starší době kamenné. Celkem tak bylo ústavem v roce 1999 vydáno osm následujících titulů:

- Fischer, Th. – Precht, G. – Tejrál, J. (Hrsg.): Germanen beiderseits der spätantiken Limes. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 14, Brno 1999, 350 str.
- Jelínková, D.: Slovanské pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově. Katalog. Archeologický ústav AV ČR Brno, Brno 1999, 264 str., 120 tab.
- Poláček, L. – Dvorská, J. (Hrsg.): Probleme der mitteleuropäischen Dendrochronologie und naturwissenschaftliche Beiträge zur Talaue der March. Internationale Tagungen in Mikulčice V. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 15, Brno 1999, 232 str.
- Přehled výzkumů 39 (1995 – 1996). Red. Komoróczy, B. – Škrdla, P., Archeologický ústav AV ČR Brno, Brno 1999, 538 str.
- Přehled výzkumů 40 (1997 – 1998). Red. Komoróczy, B. – Škrdla, P. – Zatloukal, R., Archeologický ústav AV ČR Brno, Brno 1999, 437 str.
- Svoboda, J.: Čas lovců. Dějiny paleolitu, zvláště na Moravě. Archeologický ústav AV ČR Brno, Brno 1999, 352 str.
- Tejrál, J. (Hrsg.): Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Welreiches im 3. Jahrhundert. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 12, Brno 1999, 236 str.

- Tejral, J. – Pilet, Ch. – Kazanski, M. (direct.): *L'Occident romain et l'Europe centrale au début de l'époque des Grandes Migrations*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 13, Brno 1999, 358 str.

Je přirozené, že úzký vztah ke stěžejním okruhům studovaných problémů měla i mezinárodní vědecká symposia a konference, ústavem pořádaná jak samostatně, tak v účasti s dalšími institucemi z České republiky i ze zahraničí. Za rok 1999 je možné jmenovat hned několik nejdůležitějších uskutečněných akcí:

- 41. zasedání Společnosti Hugo Obermaiera pro výzkum kvartéru, Mikulov, 6. – 10. 4. 1999.
- XV. symposium o starší době bronzové v českých zemích a na Slovensku, Kravsko u Znojma 12. – 14. 10. 1999 (spolu s Ústavem archeologické památkové péče v Olomouci).
- IV. symposium o období popelnicových polí a halštatu, Šlapanice u Brna, 28. – 30. 9. 1999 (spolu s Masarykovou univerzitou Brno, Moravským zemským museem v Brně a Ústavem archeologické památkové péče v Olomouci).
- „Siedlungs- und Wirtschaftsstrukturen in der Frühgeschichte“ – 12. Internationales Symposium „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum“, Nitra, 6. – 10. 12. 1999 (spolu s Archeologickým ústavem SAV v Nitře a Ústavem pro pravěké a rané dějiny university ve Vídni).
- „Velká Morava mezi východem a západem“ – mezinárodní konference pod záštitou presidenta ČR, Uherské Hradiště – Staré Město, 28. 9. – 1. 10. 1999 (spolu s Moravským zemským muzeem v Brně, Masarykovou univerzitou Brno a Slovákým museem v Uherském Hradišti).
- diskusní fórum „Velká Morava: její vznik, rozvoj a dědictví“, Kravsko u Znojma, 1. – 3. 11. 1999 (spolu s Centrem medievistických studií Praha).
- „Přírodovědné metody v archeologii“ – mezinárodní konference, Kravsko u Znojma, 4. – 5. 3. 1999.

Nedílnou součástí činnosti Archeologického ústavu AV ČR v Brně byla i popularizace výsledků vlastní vědecké práce. Mezi nejvýznamnější aktivity v tomto ohledu je možné zařadit obsáhlou monografii J. Svobody „Čas lovců. Dějiny paleolitu, zvláště na Moravě“, zpřístupňující široké odborné i laické veřejnosti v komplexním pohledu a

s přihlédnutím k situaci v moravském regionu nejnovější výsledky světového bádání o počátcích lidského rodu a jeho kultury. Pracovníci ústavu se podíleli jako odborní poradci také na scénáři naučného filmu „Úsvit genitů“ o osídlení starší doby kamenné na jižní Moravě, téže tematiky se týkala i přednášková činnost (mimo jiné i v pražském Národním museu). Z výstavních akcí je třeba zmínit expozici „Etruské umění ze sbírky Národního musca v Praze a antické umění z moravských sbírek a náleží“, spolu s Muscem Kroměřížska v Kroměříži realizovanou ve dnech 5. března až 13. června roku 1999. Za spolupráce s dalšími institucemi a odborníky z Francie a Německa pak byla připravována výstava „L'or des princes barbares – Das Gold der Barbarenfürsten“, která v letech 2000 – 2002 proběhne postupně v Paříži, Mannheimu a Brně.

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

DENDROCHRONOLOGICKÉ PRACOVÍŠTĚ V MIKULČICÍCH V ROCE 1999

Rok 1999 proběhl ve znamení sběru nejrůznějšího dendrologického materiálu od vývrtů ze žijících stromů, přes konstrukce krovů a roubených staveb, archeologická dřeva až po subfosilní kmeny. Sběr se soustředil především na dřeva dubová, měřeny a datovány však byly i soubory dřev jedlových, borových i několik vzorků buku. V laboratoři v Mikulčicích bylo shromážděno celkem 524 vzorků dřev z 33 lokalit (tab. 1). Jejich systematické měření a datování bude pokračovat ještě v prvním pololetí roku 2000.

Jedním z prvních zpracovaných souborů dřev byly černé duby z Mokřých luk u Třeboně. Na povrchu rašeliniště, nyní hospodářsky využívaného, začaly vystupovat kmeny o délce až 12 m, které byly vyzvednuty a přesunuty na okraj luk. Zde z nich bylo odřezáno 31 vzorků. Ty se podařilo datovat na základě „pražského“ dubového standardu. Z jednotlivých křivek je zřejmé, že se jedná o padlý dubový les, vyvrácený i s kořeny během několika let před rokem 920.

Mezi další soubory dřev zpracované v roce 1999 patřila dubová dřeva z hradu Lipý v České Lipě a ze zámku v Děčíně. Podobnost jejich křivek se všemi dostupnými standardy je tak vysoká, že se staly pilířem českého dubového standardu pro léta 1082-1282 a 1413-1613.